

Jeřábek, Dušan

[Fučík, Julius. Pokolení před Petrem]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1960, vol. 9, iss. D7, pp. 255-257

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107811>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

zových příloh mají cenu některé dosud neznámé fotografie vztahující se přímo k umělcově osobě.

Studie A. Závodského je v odborné literatuře první knižní pokus o souhrnný pohled na rozsáhlé a členité prozaické dílo V. Martínka. Proto je pochopitelné, že se k dílu tohoto druhu nabízejí některé připomínky, jež ovšem mohou být i rázu diskusního.

První obtížný problém, se kterým se autor práce musel vyrovnat, je učení výkladů. Martínek se totiž nejednou po delším časovém odstupu vrací ke ztvárnění téže látky, stejně problematiky, jindy zase téměř současně pracuje na několika dílech značně různorodých. Při jednostranném uspořádání výkladů tedy hrozí nejedno úskalí. I když se pochopitelně nabízí několik řešení, postupuje autor správně tím, že kombinuje základní hledisko chronologické s aspektem tematickým.

Je třeba rovněž ocenit to, že Závodský přistupuje k Martínkovu dílu kriticky, to jest, že jeho práce nevyzněla jako pouhý hold spisovatelů v době dokončení studie ještě žijícímu. Uplatnění přísných měřítek kritických je nezbytné nutné zvláště proto, že jde o spisovatele regionálního. V těchto případech hrozí totiž nebezpečí, že průměr nebo dokonce podprůměr může být povyšován na hodnoty prvořadého významu.

Vzhledem k řadě dalších prací o Martínkovi, které vyznívaly často jen v nadšenou a nadnesenou glorifikaci veškeré spisovatelovy činnosti, je pochopitelné, že základní přístup Závodského k Martínkově próze je spíš literárně kritický než literárně-historický. Rozbor jednotlivých děl zatláčuje pak poněkud do pozadí úsilí o syntézu. V souvislosti s tím se však dostáváme k jinému problému práce. Spisovatelské dílo toho druhu, jako je Martínkovo, má-li být důkladně vloženo a zhodnoceno, vyžaduje zvlášť zevrubné konfrontace s kulturní tvářností regionu a zároveň s literárním kontextem celonárodním. Právě sledování vzájemného působení těchto sil pomáhá zjistit i objasnit v spisovatelově díle složky tradiční, spjaté s uměleckou praxí předchozích generací, a prvky nové, začleňující dílo do soudobého vývoje celonárodní literatury. Autora této práce snad vedly objektivní důvody (tj. fakt, že jádro výkladu v monografických pracích u nás se ještě v nedávné minulosti leckde utápělo v přemíře obecných a nejednou i obecně známých údajů) k tomu, že zřetel k širšímu literárnímu kontextu je utlučen. Tím se stává, že souvislosti Martínkova díla s celkovým vývojem české i světové prózy leckde jen konstatuje, neopírá je však o podrobnější srovnání (je to například připomínka o možném vztahu Martínkova cestopisu k cestopisným pracím K. Čapka, zmínka o souvislosti spisovatelových historických próz s knížkami lidového čtení apod.). Při tom by bylo možno v některých případech hledat srovnávací základ pro vývojové začlenění Martínkových próz i jinde, než je v práci naznačeno: mám na mysli spisovatelovy pohádky, jež je třeba uvádět do souvislosti nejen s Erbenem, Němcovou a s pracemi J. Polívky a V. Tilleho, ale i s Majerovou, Čapkem, Mahenem, Těsnohlídkem atd., tedy s naší rozsáhlou pohádkářskou tvorbou z dvacátých a třicátých let. Uvedený malý zřetel k širším dobovým souvislostem promítá se někdy i do výkladů o jazykové stránce Martínkových próz: tak například některé mluvnické změny v jazyce Černé země proti jazyku prvních umělcových próz bylo možno vysvětlit nejen spisovatelovou snahou zbavovat jazyk knižních prvků a přibližovat jej hovorovější podobě, ale i změnami v soudobé jazykové normě. Tento malý zřetel k širšímu kontextu způsobuje, že celkový výklad o Martínkovi působí dojmem izolovanosti.

Práce A. Závodského přes uvedené poznámky plní cíl, který si vytkla. V širší čtenářské obci, zvláště mimo oblast ostravskou, přispěje k hlubšímu poznání Martínkovy prózy (tomuto poslání napomáhají i podrobné výklady syžetů umělcových děl). Dalšímu zkoumání Martínkova díla ukázala pak přednosti i slabé stránky spisovatelovy tvorby, vysledovala zajímavé úpravy některých děl, přinesla mnoho materiálu (roztroušeného v korespondenci, drobných studiích a ve spisovatelových literárních konfesích) i některé podněty, což tvoří předpoklad pro budoucí monografii a zevrubné zhodnocení celého díla V. Martínka.

Karel Palas

Julius Fučík, Pokolení před Petrem. (Stati, články a pozůstalost z let 1938–1942. Díla Julia Fučíka sv. XI. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958. Stran 264.) Nový svazek Díla Julia Fučíka, nazvaný charakteristicky (podle nejvýznamnější prózy této knihy) Pokolení před Petrem, obohacuje naše znalosti o Fučíkově žurnalistické, literární a literárně-historické tvorbě hned v několika směru. Už pro čtenáře Fučíkovy Reportáže nemohlo být pochyb o tom, že v jejím autorovi odešel z české literatury nejenom skvělý a osobitý novinář, ale zároveň slovesný umělec, nadaný jasným citem pro analýzu lidského nitra, pro pochopení základních vztahů mezi jednotlivcem a kolektivem, pro postžení hybných sil společenského vývoje. Tímto uměním se vyznačují také Fučíkovy práce literárně-historické:

sotva by bez něho vznikla pronikavá studie Božena Němcová bojující nebo stati o Sabinovi či Juliu Zeyerovi. Svazek Pokolení před Petrem přináší pak doklad toho, že umělecký talent podněcoval Fučíka i k tvorbě ryze beletristické, románové. Tímto dokladem je fragment Pokolení před Petrem, jedna z nejzajímavějších a nejceněnějších částí Fučíkova literárního odkazu vůbec.

Fučík začal tuto prózu psát den po nacistickém vpádu do českých zemí, 16. března 1939. Autobiografické vzpomínky byly její základní půdou; ale ideový plán — zřejmý i ze zlomku — směřoval k řešení současné problematiky celonárodní. Starost o osud a morální profil těžce zkoušeného národa vedla Fučíka při psaní tohoto díla především. Uvědomoval si, že mnichovská zrada a fašistická okupace neznamenal jen zničení státní samostatnosti, ale že přinesla i nebezpečí mravního narušení národního charakteru. A právě proti tomuto nebezpečí bojoval Fučík celou svou prací v legalitě i ilegalitě. Výrazem toho mělo být i Pokolení před Petrem. Jeho stránky čteme dnes jako bojovou výzvu a ušlechtilý mravní odkaz umělce, který viděl daleko do národní budoucnosti — až tam, kde po těžké noci opět zasvitne slunce nového, spravedlivějšího zítřka. Nacházíme zde slova, v nichž jako by se chvělo tušení vlastního tragického osudu; ale z nichž zároveň vyzařuje krásná, pevná jistota, že nastávající boj skončí zničením sil zla. Základní tón Fučíkova předsmrtného odkazu, uloženého do jeho Reportáže, zní už v jeho Pokolení před Petrem tónem čistým a jasným.

Pokolení před Petrem má úzkou souvislost s jiným svrchovaně zajímavým rukopisným pozůstatkem Fučíkovým, totiž s jeho Deníkem zářijových dní 1938, otištěným v čele svazku. Jsou to soukromé záznamy Fučíkovy z 5.—21. září tragického roku. V nich se nejenom pronikavě odráží napětí a vzrušení předmnichovských dní, nýbrž zároveň z nich poznáváme mnohé, co se odehrávalo za oficiálním politickým jevištěm. Vyvstává zde s přesvědčivostí autentického záznamu bezprostředního svědka skutečná úloha našich kapitulantských kruhů, především z řad agrárníků; prudkým kontrastem se od jejich pokryteckého čachrářství s henleinovci odráží pevnost bojového odhodlání zrazovaného českého lidu. Těchto několik stránek Fučíkových poznámek má cenu otřesného dobového dokumentu.

Roku 1941 píše Fučík pronikavý rozbor současné politické situace. Dvě fronty nepřátelské propagandy — studii, kterou už nemohl dokončit a publikovat. Poznáváme z ní, jak hluboce nahlédl pod povrch světového zápasu, v němž jasně rozeznal síly regresivní i pokrokové, a odhalil zejména kořeny nacistického hnutí, jež mělo sloužit světovému kapitalismu za nástroj zničení Sovětského svazu. V kapitole Ze života hmyzu kreslí Fučík satirické portréty našich domácích kolaborantských „cizopasníků“.

Je charakteristické, že v době okupace soustřeďoval Fučík svoje úsilí se zvláštní pozorností na názornou výchovu a skryté, přitom však výmluvné poučení české mládeže. Do dětského časopisu *Roj* ukládá pod nejrůznějšími jmény řadu svých statí, v nichž jasnou formou čtyři zdánlivě jen vzpomínkové, jubilejní nebo kulturně historické přibližuje a objasňuje čtenáři nejcenější hodnoty naší národní minulosti vzdálené i nedávne a budí v něm vědomí národní hrlosti, udržuje a rozdmýchává smysl pro pravdu a spravedlnost, oživuje v jeho paměti památku těch, kdo byli tvůrci a nositeli nejlepších národních tradic. Je typické pro Fučíka, že tyto tvůrce a nositele národních tradic nachází nikoli jen mezi osobnostmi jmen proslulých — ať je to Mácha, Erben, Neruda, Zeyer, Němcová nebo Karel Čapek —, ale i v řadách oněch „zapomínaných“, jimž (jak známe dnes z celého Fučíkova díla) věnoval po léta obzvláštní a záslušnou pozornost literárního historika. Tak např. v pronikavé studii Zapomenutý básník upozorňuje na literární i národně společenský význam básnického a učitelského působení Jana Pravoslava Koubka, v jehož verších nachází tóny, předznamenávající — skoro o půl století dříve — vlasteneckou vzrůsnost Nerudových Zpěvů pátečních; jindy se vrací až do dob raného obrození, aby osvěžil památku na záslušnou buditeckou činnost Matěje Kopeckého, jehož „drkotavý komediantský vůz... na venkově, stejně jako dřevěná Bouda v Praze, byly prvním skutečným Národním divadlem českým“.

Talent a vědeckou akribii Julia Fučíka jako literárního historika poznáváme zvláště zřetelně v nejrozsáhlejší studii celého svazku, v Pamětech Světozoru, které Fučík (pod jménem Petr Černý) uveřejňoval na pokračování ve Světozoru v lednu až září r. 1941 — aniž mu bylo dopřáno je dokončit. I zde se potvrzuje, že Fučík jako novinář i literární historik sleduje jeden a týž záměr; dovede každou svou dějepisnou stať — třeba zdánlivě jen „materiálovou“ — prodchnout tmyš ideovým zápalem, jímž strhují jeho aktuální projevy politické. V Pamětech Světozoru oživuje Fučík nejcharakterističtější postavy naší publicistiky třicátých až sedmdesátých let 19. století, vystihuje základní rysy jednotlivých etap jak ve vývoji Světozoru, tak ve vývoji našeho časopisectví té doby vůbec, a ukazuje, kolik trvalých, ale zasutých kulturních hodnot je zde skryto. Naši dnešní literární historii je pak tato studie výmluvnou připomínkou toho, jak velké a dosud nesplněné úkoly před ní stojí, pokud jde o poznání a studium této důležité oblasti.

I když tento svazek Fučíkova díla shrnuje (jak podotýkají v doslovu i vydavatelé Gusta Fučíková a Ladislav Stoll) paralipomena, tematicky náležející do svazků předchozích, není — při vši různorodosti svých jednotlivých statí — knihou neucelenou: dává obraz rozvětvených Fučíkových zájmů během let 1938—1942, avšak i názorný příklad toho, jak všechnu svou publicistickou činnost dovedl Fučík soustředit k jedinému cíli národní zachovy, posíly a národně společenského boje. Proto pokládáme právě tento svazek za jeden z nejceněnějších, jichž se nám z Fučíkova odkazu dostalo. Lze závěrem jen opakovat to, co jsme připomněli už při Fučíkových Divadelních kritikách: že by totiž Fučíkovy statí přinesly dnešnímu čtenáři ještě větší prospěch, kdyby bylo jejich vydání opatřováno poznámkovým aparátem, nutným k pochopení dobových nárazek, jmenných zkratek atd. Vědecki bychom byli i za zevrubnější doprovodné studie, k nimž nejvzvolanější znalci Fučíkova díla — Gusta Fučíková a Ladislav Stoll — disponují nepochybně bohatým materiálem.

Dušan Jeřábek

Velká pochodeň. Sborník k pětasedmdesátému výročí stálého českého divadla v Brně. (Redigoval Artur Závodský. Brno 1959. 91 stran textu, 216 stran obrazového materiálu.) Na sklonku roku 1884 bylo v Brně otevřeno stále české divadlo, rok poté, co byla definitivně zahájena představení v pražském Národním divadle. Má tedy brněnské divadlo tradici dlouholetou a pro vývoj realistického dramatu v našich zemích nikoli malou. Zatímco Národnímu divadlu byla už právem věnována pozornost v odborné literatuře i v reprezentativních publikacích, muselo se divadlo brněnské spokojit jen statěmi časopiseckými, které nemohly zachytit jeho dějny v úplnosti, jaké by si brněnská scéna zaslouhovala. Až dodnes čeká historie divadelnictví v Brně na své vědecké zpracování. Dizertační a diplomové práce, zadávané na filosofické fakultě v Brně a na Janáčkově akademii musických umění však už systematicky připravují materiál k reprezentativní kolektivní publikaci *Z dějin divadla v Brně*, která má být vydána r. 1964 k osmdesátému výročí založení brněnského divadla a jež má být podkladem ke zpracování důstojných dějin brněnského divadelního vývoje.

Bylo velmi těžké, ale zároveň velmi záslužné vydat už nyní sborník k pětasedmdesátému výročí stálého českého divadla v Brně. Tohoto úkolu se ujal Artur Závodský. Dokázal shromáždit příspěvky od odborníků i vzpomínky herců, vybrat bohatý obrazový materiál a skloubit sborník, v němž se poprvé dostává do rukou široké čtenářské obci dílo, souhrnně informující o divadelním ruchu minulosti i přítomnosti kulturního centra Moravy.

Sborník *Velká pochodeň* se skládá ze tří částí: z části divadelně historické (str. 13—58), z části vzpomínkové (str. 61—91) a z části obrazové (str. 95—311). Všechny tyto oddíly se doplňují a vzájemně korespondují.

Do části divadelně historické jsou zařazeny odborné příspěvky, zachycující vývojový obraz činohry, opery, baletu a operety Státního divadla a také rozvoj ostatních brněnských scén, vzniknuvších po druhé světové válce. Všechny statí v tomto oddíle — jak ukazují už jejich názvy — jsou soustředěny na vysledování pokrokových tradic divadelnictví v Brně. Odpovídá to správnému ideovému záměru, který si sborník vytkl za cíl.

Prehistorii českého divadla v Brně je věnován hned vstupní článek Miroslavy Šachové *K začátkům českého divadla v Brně*. Autorka počíná své výklady prvním českým představením, které se uskutečnilo r. 1815, a sleduje poté v časové posloupnosti ochotnické spolky a herecké společnosti, které se v Brně vystřídaly, i významnější divadelní inscenace. Snaží se stručně charakterizovat záslušnou průkopnickou práci brněnských ochotníků i stanovit význam kočovných společností, popisuje místa, kde se česky hrávalo a všimá si i složení obecnstva a vynikajících herců. Svě výklady končí rokem založení stálého českého divadla v Brně. Článek M. Šachové upoutá poměrnou mnohostí materiálu, který je snesen, i když není všechen tento materiál z dřívější literatury neznám. Není však nejspřávnější, že se autorka omezuje z valné části na sledování her Tylových. Jsme si vědomi významu a působilosti Tylových divadelních her na lidové publikum, ale jestliže se mluví také o inscenacích zcela zapadlých a nevýznamných her tohoto obrozenského dramatika, narušují se tím proporce studie a celkový obraz divadelního života doby je jednostranně zkruslován. Bylo by tedy třeba postupovat v této věci opatrně, aby se z Tyla po čase nestala neživá modla. Domníváme se, že se autorka dala svést svými dřívějšími odbornými články, v nichž se zabývá právě pronikáním Tylových her na Moravu. Statí by také prospěla větší živost, menší popisnost a důkladnější kritičnost. Odborníkovi může např. vadit, že citáty z divadelních referátů v Moravské Orlici nejsou označovány alespoň pravděpodobným jménem pisatele. Nebylo-li možno jméno autora vysledit, bylo by dobře poznamenat to, aby čtenář viděl, že bylo uděleno vše pro určení pisatele. Jinak je totiž problematičtější uvádět novinové referáty jako doklady